

O C H O T N I C T V O

Petr Fingal:

Čeští spisovatelé jako divadelní ochotníci.

První naši literáti-ochotníci, pokud stojí za zmínku, hráli od r. 1786 v „Boudě“. Ze bylo herectví Thamovo a jeho přátel spíše ochotnictvím, než dramatickým uměním, po živnostensku provozovaným, je dnes dostatečně známo. V á c l a v T h a m, i kdyby nebylo bývalo jeho rodinné tragedie, stěží byl by se jako kočující herec delší čas obživil, dokonce pak už ne jakožto herec český. Nedovolovaly tomu prostě tehdejší poměry. Kdyby byl zůstal ochotníkem, mohl pro české divadlo vykonati neskonale více, než co mu bylo dopráno při trpkém plahočení po venkově.

Václav Tham, spolutvůrce „Boudy“ čili „C. k. vlasteneckého divadla českého“, kterýmžto, dnes strašlivě komickým, ale za onoho času pyšným titulem podnik zmíněný od Josefa II. velkomyslně obmyšlen, je nám tedy prvním vážným literátem-ochotníkem. Herectví jeho jakožto povolání vyprýštilo už z tohoto ochotnictví.

Také Jan N. Š t ě p á n e k započal svou kariéru jako režisér her ochotnických.

Po Thamovské éře přišla doba Klicperova. Také V á c l a v K l i m e n t K l i c p e r a statečně ochotničil. Po boku své první choti Anny, rozené Švamberkové, hrával první milovníky a reky. S ní také organisoval ochotnickou činnost v Hradci Králové, kde od r. 1819 působil jako profesor.

T y l, J a b l o n s k ý, M á c h a a R u b e š hrávali na divadle Stavovském a když jim nepostačovalo — nebo snad proto, že na tehdejšího ředitele českých her, spis. Štěpánka, žehrali —, založili si ochotnické divadlo v domě Kajetánském v Ostruhově (dříve Krokevní) ulici v Praze. Jablonský, pravým jménem Tupý, vystupoval tam pod jménem Vostrý, Tyl pod jménem Horník, Mácha pod jménem Miliháj. O některých výkonech těchto literátů zachovaly se i kritiky. Jakub Arbes, i jinak do zjevu Máchova zamilovaný, vřadil zejména ty, jež týkaly se K. H. Máchy, do obsáhlé studie „Karel H. Mácha jako herec“, kterou r. 1899 uveřejnil ve „Květech“. Ve statí té Arbes dospívá k přesvědčení, že Mácha, na němž pozdější žena Tylova Lény Forchheimová chválila zvučný hlas a pěknou postavu, přijat byl kritikou po prvních svých jevištních pokusech mnohem příznivěji, než Jos. Jiří Kolár, později slavený tragéd, a že by se byl tudíž vyvinul v herce významu mimořádného. S ochotníky kajetánskými hrál pravděpodobně i K a r e l S a b i n a.

Léta šedesátá dala naší veselohře Josefa Štolbu. I ten byl úzce spřátelen s ruchem ochotnickým. V prvním díle knihy „Z mých pamětí“ vypravuje o svých hereckých pokusech na několika místech. Poprvé vystoupil Štolba jako ochotník v Novém Jáchymově u Berouna, kam jej pozval syn továrníka Bartelmusa na prázdniny. Bartelmus sám zřídil v místě tom pěkné divadélko. Štolba píše: „A sotva jsem na divadélku tom poprvé jako Staváček v „Remeslnické merendě“ byl vystoupil, posedl mne divadelní dábel takovou měrou, že nebylo mi více pomoci.“ Jako právník vystoupil Štolba v úloze Žižky v Kolárově „Žižkově smrti“. Dříve už vynikl jako Vlastislav v Tylově „Čestmíru“. „Politik“ 18. června 1869 velice jej za Žižku pochválila, a Štolba se přiznává: „Úspěch ten omámil mne tak, že kdyby nebylo bývalo tehda odporu otcova, stál bych dnes v řadách českého herectva.“ Na jiném místě Štolba vypravuje, jak se těšil a spolu bál okamžiku, kdy jako Žižka se slovy: „Pojď již na srdce mé, na ono srdce, jež ústa tvá tak vřele velebí,“ obejmouti měl dceru Cidlinu, kterou představovala Sklenářová-Malá. V kritickém okamžiku ztratil ve zkoušce kuráž, takže jej herečka uznala za vhodno napomenouti. „Krev se mi vehnala do hlavy,“ vzpomíná dr. Štolba, „a v nejbližším okamžiku již tiskl jsem ji na prsa s takovou silou, že vykřikla skoro až úzkostlivě: „Ale takhle moc ne!“ A musili jsme zkoušku na chvíli přerušiti, neboť veškerá shromážděná panstva, veškerá vojska táborská i císařská, měšťanstvo i drobný lid spustili svorně tak nehorázný smích, že dlouho nebylo lze je upokojiti. A kdykoliv později zkoušelo se místo toto, vždy špoulila se všechna ústa k mimovolnému úsměvu.“

Zato málo zmínek máme o ochotničení S v a t o p l u k a Č e c h a. R. 1865 vranští studenti sehráli první představení v soukromém kroužku rodinném. Ale už 2. dubna 1866 o velkonocích provedlo ochotnické divadlo ve Vraném Klicperův „Divotvorný klobouk“. Čech hrál žárlivého mysliveckého mládence Karla.

Nadobro jako herec neobstál Jaroslav Vrchlický. Ervín Špindler ve své vzpomínce r. 1903 o tom napsal: „Jen jediné umění zůstalo Vrchlickému knihou, ne-

sčíslnými pečeti navždy uzavřenou. A to jest umění dramatické. Ač Vrchlický divadlo miluje, pro jeviště mnoho cenných kusů sepsal a hudbou své řeči všechna srdce rozehrátí umí, přece není pro mě vzpomínky veselejší nad onu, která mi vrací v mysl Vrchlického v ochotnickém představení na jevišti v Mlčehostech. Naprostá jeho neschopnost k přetváření se zavinila tehdy, že jsme se Vrchlickému jak náleží všichni vysmáli, aniž by byl tohoto úspěchu se nadál.“

Alois Jirásek zahrál si v Novoměstském divadle za Koňskou branou r. 1872 s Akademickým čtenářským spolkem v Mikovcově „Záhubě rodu Přemyslovského“ a r. 1873 v Shakespearově „Juliu Césarovi“.

Božena Viková-Kunětická vystoupila r. 1881 na Národním divadle v Praze — tehdy ještě jako sl. Novotná — a byla by bývala přijata. Sešlo s toho pro vdavky.

F. X. Svoboda posledně rozepsal se o svém ochotničení — vlastně o své působnosti v úlohách staty na pražském divadle v Kalendáři Národního divadla na rok 1922. Zvláště jasně pamatuje si, jak představoval v „Libuši“ Žižku z živého obrazu. Vypravuje:

„Jak se pamatuji, živý obraz onen sestojen byl asi takto: Husitský vůz, na něm vztýčený Žižka s palcátem, v pravo ukazujím, na voze bojovníci s cepy, za vozem ženy a dívky husitské. Tak nějak.“

Byli jsme oblečení a připraveni dlouho před výstupem, neboť slast naše v husitském kostýmu, zvláště pak má v masce Žižkově byla příliš velká. A tak seděli jsme tehda pohromadě kdesi v koutě garderoby a čekali. Byla pak mezi námi jedna husitská dívka, neobyčejně hezká, růžová a černooká, s pohledem přímým a odvážným. Jednoduchý oděv z divadelní garderoby, třebaže barev trochu vybledlých, přece jí slušel nadmíru, takže jsme se my bojovníci zvláště kolem ní točili. Já — Žižka — měl jsem ovšem největší nároky a začínal jsem si dokonce hovory, s počátku jen o našem obraze, ale později žertovnější a důvěrnější. Vyslechla vše jaksi nedbale, jen očičkama zamrkala a ani se neusmála. Mně však čím dál tím víc se líbila, takže jsem pronášel stále vroucnější a lichotnější slovíčka o její kráse.

Husitská dívka — zdálo se — byla poněkud znepokojena mými lichotkami. Snad jí to připadá divné, myslil jsem si, že tatíček Žižka takto mluví. Snad se příliš vžila do své role.

V tu chvíli obrátila ke mně zardělou tvář a příkře řekla tato nehusitská slova: „Prosím jich, jdou dál a neplaušují!“

Nelze vyjádřit, jak podivně působila na mne — Žižku s ostře řezaným profilem — tato srdečná slova husitské dívky! Věru až groteskně! Zatočil jsem se rozpačitě ve své drátěné košili s kalichem na prsou a zasmušen odtáhl jsem do sousedního kouta.

Neméně slavné bylo vystoupení mé v Dimitriji. Byli jsme tři — nemýlím-li se — oblečení v kožešinách, s ohromnými čepicemi, s meči — praví bohatýři. Doprovázeli jsme basistu Hynka. Bylo nám vysvětleno, že musíme s ním hrát, svědčit mu, bouřit se, bouří-li se on, hrozit, zahrozí-li. On byl postavy menší než my, ale zato měl knížecí šaty a lepší kožešiny. Taky v ramenou byl širší — a pak — bas jeho zněl jako hrom.

Vystoupili jsme. On napřed, my za ním. Stanul, my seskupili se po jeho stranách. Pěl, ruce zvedal, hřímal, ale my — užaslí pohledem do hlediště i celou tou parádou a zpěvem — jaksi špatně jsme podporovali svého pána. A tu on, mezitím co zpíval, obrátil se k nám, jakoby o souhlas a vztekle zasyčel: „Hejbejte se, volové!“ A okamžitě zpíval dále a zdvihal ruce a pěst zatínal.

No, a my jsme se vzpamatovali a trochu se hýbali.“

Ignát Herrmann hrával v prvních cyklech „Máje“. Záznamů, jak to dopadlo, jsem nenalezl; ale Herrmann sám v předmluvě ke své aktovce „Manželova přítelkyně“, připsané Aloisu Sedláčkovi, nedávno zesnulému členu Národního divadla, jenž některé hry z cyklu „Máje“ režíroval, připomíná, že Sedláček pohyby jeho porovnával s nemotorností těžkého šifonéru. Neradno ovšem Herrmannovi věřit; víme, že je z nejskromnějších českých literátů. Také jiní literáti herecky se zúčastnili cyklů „Máje“ na Smíchově „U Libuše“. Na př. Jaroslav Kvapil.

Václav Štech zasloužil se v letech osmdesátých a devadesátých o rozkvět ochotnického divadla ve Slaném, Karel Scheinpflug o dějinách spolku toho sepsal dokonce tlustou kroniku.

Zásluhy dramatiků Frant. Rutha, Jana Ladeckého a dra K. Pippicha o ochotnickou organizaci jsou nezapomenutelné.

Básník Ant. Šnajdauf ochotničil jako student.